

TÜRÜK

*Uluslararası Dil, Edebiyat
ve Halkbilimi Araştırmaları Dergisi*

2017, Yıl:5, Sayı:10

Geliş Tarihi: 04.07.2017

Kabul Tarihi: 10.08.2017

Sayfa:17-21

ISSN: 2147-8872

NESNE ÜZERİNE

Arzu Sema Ertane Baydar*

Özet

Araştırmacılar çalışmalarında nesneyi belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayırmaktadırlar. Türkçenin söz diziminde belirtisiz nesne eksiz (+Ø), belirtili nesne ise yükleme hâli ekini alarak kullanım alanına çıkmaktadır. Çalışmada yükleme hâli ekini alan her kelime / kelime grubunun belirtili nesne oluşturup oluşturmadığı sorgulanacak ve ardından araştırmacıların ifade ettiklerinin aksine oluşturmadıkları dikkatlere sunulacaktır.

Eldeki mevcut Türk dili gramerlerinde ve müstakil söz dizimi çalışmalarında bir kelime / kelime grubunun belirtili nesne olabilmesi yükleme hâli ekini almasına bağlanmıştır; ancak tespit edilen bazı örnekler var ki bu cümlelerdeki nesnelere yükleme hâli ekini almalarına rağmen geçtikleri cümlelerde belirtisiz nesne gibi görev yapmaktadırlar. Bir kelime / kelime grubuna yükleme ekini getirmek o kelime / kelime grubunun geçtiği cümlelerde belirtili nesne olabilmesi için yeterli olamamaktadır. Cümlelerin yüklemine de hangi zamanda çekime girdiği önemlidir. Kullanılan zaman ekine göre yükleme ekini alan kelime / kelime grubu cümlede ya genellik ifade etmekte ya da belirtme işlevini üstlenmektedir.

Çalışmada ek almadığı hâlde belirtili nesne gibi görev yapan kelime / kelime gruplarına da yer verilmiştir.

Anahtar Kelimeler: söz dizimi, nesne, nesne türleri, belirtili nesne.

ON OBJECT

Abstract

The researchers divide the object into two, with and without signs. In Turkish's syntax, the object without the indefinite object (+ Ø) and the object with the specified object are put into use by taking the uninstalled object. In the study, it will be questioned whether each group of words / phrases that receive the posting supplement form the indicated object, and then they will be presented with care that they do not constitute contrary to what the researchers have expressed.

The fact that a word / phrase group in the present Turkish language grammars and independent syntactic works in the hand can be a signed object is bound to take the unloading context; but there are some examples that have been found, in which the objects in the sentences are functioning as objects that are indefinite in their sentences, even though they take the unloaded object. Bringing an attachment to a word / phrase group is not enough to make it a declared object in phrases passed by that word / phrase group. It is also important when the charge of the clan is drawn. The word / vocabulary group that receives the installer according to the time used is either cumulative or implies the function of specifying.

Also included in the study were words / phrases that functioned as objects that were not included in the study.

Key Words: syntax, object, object types, the direct object.

Giriş

Türkçede nesne ve çeşitleri hakkında eldeki gramerlerde bilgiler verilmekte; çalışmalarda genel olarak yükleme hâli ekini alan nesnelere belirtili, almayanlar ise belirtisiz nesne olarak kabul edilmektedir. Ancak bazı araştırmacıların konuya farklı yaklaşımları da dikkat çekmektedir.¹ Bu araştırmacılar ilgi / tamlayan hâli eki ile yükleme hâli eklerinin hâl kavramı içinde değerlendirilmemesi gerektiğini ifade ederek, öteden beri ilgi eki ile yükleme ekinin aynı işlevde kullanıldığı ve daha sonradan yükleme ekinin tamlayan işlevini ilgi ekine bırakarak yalnızca belirtme işlevinde kullanılmaya başladığını dikkatlere sunmuşlardır.

Nesne Türleri

Gramerlerde nesne belirtili ve belirtisiz olmak üzere ikiye ayrılarak işlenmektedir. Belirtisiz nesne eksiz (+Ø), belirtili nesne ise yükleme ekini alarak kullanım alanına çıkmaktadır.

¹bk. Leylâ Karahan (2011), "Yükleme (accusative) ve İlgi (genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler", *Türk Dili Üzerine İncelemeler*, Ankara: Akçağ Yay., s.211-218; Erdoğan Boz (2012), "Adın Yükleme (Nesne) Durumu ve Tümce'nin Nesne Ögesi Üzerine", *Türk Dili Araştırmaları*, Ankara: Gazi Kitabevi, s.97-105; Gürer Gülsevin (2009), "Zamirlerin Edatlarla Birleşmesinde Bazı Özel Durumlar ve İsim Tamlaması Sorunu Üzerine", Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 27-28 Ağustos 2007, *Bildiriler*, C. 1., 2. bs., İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., s.231-238

Eldeki mevcut Türk dili gramerlerinde ve müstakil söz dizimi çalışmalarında bir kelime / kelime grubunun belirtili nesne olabilmesi yükleme ekini almasına bağlanmıştır; ancak bazı örnekler var ki bu cümlelerdeki nesnelere yükleme ekini almalarına rağmen geçtikleri cümlelerde belirtisiz nesne gibi görev yapmaktadırlar.

Türkçede eksiz olduğu hâlde bazı kelime / kelime gruplarının da geçtikleri cümlelerde belirtili nesne işlevinde kullanıldıkları kimi araştırmacılar tarafından dikkatlere sunulmuştur:

*Uram **yüzüm** ol han ışığıne.*

***Günlerim** dün eyledi.*

*Bu işler için men sizge yahşı **kişin** yiberürmen* (Karahan 2011: 215). Örneklerde de görüldüğü gibi koyu yazılmış kelimeler cümlelerde belirtili nesne olarak görev yapmışlardır. Karahan bu durumu yazısında *iyelik ekli nesnelere yükleme hâli eki almadan, iyelik ekli tamlayıcıların da ilgi hâli eki almadan belirlilik ifade etmeleri, iyelik ekinin nesneye ve tamlayıcıya kazandırdığı belirlilik anlamından dolaydır* şeklinde ifade etmiştir (Karahan 2011: 215).

Belirtili Nesne

Türkçede nesnelere belirtmek için getirilen yükleme ekinin her kullanılışında bu işlevini yerine getirmediği görülmektedir.

*Köpek **sahibini** bilir.*

*At **binicisini** tanır.*

*Bebek **annesini** kokusundan tanır.*

Güzeli herkes sever. Bu örneklerin sayısını çoğaltmak mümkün. Bu cümlelerdeki koyu yazılmış kelimelerin yükleme ekini almış olmalarına rağmen geçtikleri cümlelerde belirtili nesne görevinde kullanıldığı söylenebilir mi? Bu cümlelerdeki nesnelere bağlamdan da anlaşılacağı gibi genelleme cümleleridir, genelleme ifade ederler. Bu cümlelerdeki nesnelere de genel kavramları ifade etmektedirler. Dolayısıyla *sahibini*, *binicisini*, *annesini*, *güzeli* kelimeleri yükleme ekini almalarına rağmen belirli olamamışlar bir genellik ifade etmişlerdir.² Bu durumda *Bunun nedeni ne olabilir?* sorusu irdelendiğinde aynı cümlelerdeki yüklemelerin çekime girdiği zaman ekinin geniş / şimdiki zaman olduğu görülecektir. Bu cümlelerin yüklemeleri

*Köpek **sahibini** bilir.*

² Demir ve Yılmaz da *Türk Dili El Kitabında Belirtme ekli isim ögesinin anlamca kesin olarak bilinen, açık bir şeyi gösterdiği şeklinde yaygın bir görüş vardır. Bu kısmen doğrudur. Buna göre kitabı okudum örneğinde konuşmaya katılanlarca önceden bilinen bir kitabın okunması söz konusu iken Kitap okudum örneğinde belirsiz, tanımlanmayan bir kitabın okunması söz konusudur. Ancak belirtili isim tamlamaları bir + ...i şeklinde kullanıldığı zaman anlamca kesinlik bildirmez. Bir çiçeği kopardım yapısı, bir kelimesini belirsizlik, belirtme hâlini de belirlilik için kullanan batılı araştırmacılar için anlaşılabilir bir durumdur. Bu durumda kitab-ı kelimesinde ekin işleviyle bir kitab-ı tamlamasındaki ekin işlevi farklıdır. Birincisinde konuşanlarca bilinen, tanınan bir kitap söz konusuyken ikincisinde belirli bir kitap ama tanınan bir kitap gösterilemez. diyerek yükleme hâli eki almış isim soylu bir kelime grubunun (tamlayanı belirsiz sıfat olan bir sıfat tamlamasının) geçtiği cümlede belirtili nesneden daha ziyade belirtisiz bir nesneyi andırıldığını ifade etmektedirler. bk. Nurettin Demir - Emine Yılmaz (2003), *Türk Dili El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yay., s.211*

At **binicisini** tanır.

Bebek **annesini** kokusundan tanır.

Güzeli herkes sever. geniş / şimdiki zamanda değil de

Köpek **sahibini** bildi.

At **binicisini** tanıdı.

Bebek **annesini** kokusundan tanıdı.

Güzeli herkes sevdi. görülen geçmiş zamanda çekime girseydi örneklerde de görüleceği üzere söz konusu kelimeler bu cümlelerde belirtili nesne olacaktı. Bu durum gösteriyor ki bir kelime / kelime grubuna yükleme ekini getirmek o kelime / kelime grubunun geçtiği cümlelerde belirtili nesne olabilmesi için yeterli olamamaktadır. Cümlenin yüklemine de hangi zamanda çekime girdiği önemlidir. Kullanılan zaman ekine göre yükleme ekini alan kelime / kelime grubu cümlede ya genellik ifade etmekte ya da belirtme işlevini üstlenmektedir. Bu durum sadece bu kullanımlarda değil, belirtisiz nesne de görülmektedir. Şöyle ki;

Kedi **kuş** yakalar.

Kedi **kuş** yakaladı. cümlelerindeki **kuş** kelimeleri aynı şeyi ifade etmiyorlar. Dikkat edilirse birinci cümlede bir genelleme var ikinci cümlede ise belli bir **kuş**tan bahsedilmektedir. Bu, şöyle de somutlaştırılabilir. Bir çocuk annesine; *Anne bak, kedi **kuş** yakaladı!* dediğinde çocuğun belirli bir **kuş**tan bahsettiği daha da net olarak anlaşılmaktadır. Burada da yine nesnenin belirli olup olmamasında cümlenin yüklemine de hangi zamanda çekildiğinin önemli olduğu ortaya çıkmaktadır.

Burada nesne ile ilgili şu konu da dikkatlerden kaçmamalıdır.

Zeki Müren dinliyorum.

Ahmet Haşim okuyorum. cümlelerinde geçen **Zeki Müren** ile **Ahmet Haşim** birleşik isimleri geçtikleri cümlelerde belirtisiz nesne mi olmuşlardır? **Zeki Müren** ve **Ahmet Haşim** yükleme ekini almadıkları için belirtisizler mi? Bu türlü kullanımlarda söz konusu isimler cümlelerde belirtisiz değil, belirtili nesne olarak görev yapmışlardır. Bu cümleler

Zeki Müreni dinliyorum / dinlerim.

Ahmet Haşimi okuyorum / okurum. şeklinde de ifade edilebilir. Bu durumda da belirtili olan söz konusu bu nesnelere yükleme eki ile belirliliklerini daha da artırmışlardır. Yani burada yükleme eki yine kendi işlevini yerine getirmiş ve belirtili olan nesnelere bu durumlarını pekiştirmiş / daha da belirgin hâle getirmiştir. Karahan da *Türkçede Söz Diziminde* konu hakkında *Bazı belirtisiz nesnelere anlamca belirli bir varlığı işaret ederler* dedikten sonra şu örneği verir:

*Onun yerine Türkçeyi bir mevlit gibi âdeta tecvitle telâffuz eden bir hoca, beş mumluk petrol lâmbası ışığında **Battal Gazi** okuyordu* (Karahan 2004: 25).

Sonuç

Türkçede yükleme ekini alan her kelime / kelime grubu geçtiği cümlede belirtili nesne olamamaktadır. Yani yükleme eki tek başına geldiği kelime / kelime grubunu belirtili nesne yapmakta yetersiz kalmaktadır. Bir kelime / kelime grubunun geçtiği cümlede belirtili nesne olabilmesi için cümlenin yüklemine hangi zaman eki ile çekime girdiği de önemlidir. Cümle çözümlerinde bir kelime / kelime grubunun belirtili nesne olup olmadığı tespit edilirken yükleme eki alıp almamasının yanı sıra söz konusu kelime / kelime grubunun geçtiği cümlenin yüklemine hangi zamanda çekime girdiği de dikkate alınmalıdır.

Dil bilgisi konularında incelemeler yapılırken parça bütün ilişkisi dikkate alınmalı; cümlenin bir unsuru değil de cümle, bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Hatta bu incelemelerin, yerine göre, bir cümle değil, metin bağlamında düşünülerek yapılması da gerekmektedir. Çünkü bir cümleyi / metni oluşturan unsurlar iletişimde ayrı ayrı değil de bir bütün olarak mana taşımaktadırlar. Bununla beraber şekle bağlı yorumlar yerine şekil ile işlevi birlikte değerlendirmek gerektiğinin ne denli önemli olduğu bu çalışma ile bir kez daha dikkatlere sunulmuştur.

Kaynakça

- BOZ, Erdoğan (2012), “Adın Yükleme (Nesne) Durumu ve Tümceinin Nesne Ögesi Üzerine”, *Türk Dili Araştırmaları*, Ankara: Gazi Kitabevi, s.97-105
- DEMİR, Nurettin – YILMAZ, Emine (2003), *Türk Dili El Kitabı*, Ankara: Grafiker Yay., s.211
- DİZDAROĞLU, Hikmet (1976), *Tümcebilgisi*, Ankara: TDK Yay.
- HATİBOĞLU, Vecihe (1972), *Türkçenin Sözdizimi*, Ankara: TDK Yay.
- GÜLSEVİN, Gürer (2009), “Zamirlerin Edatlarla Birleşmesinde Bazı Özel Durumlar ve İsim Tamlaması Sorunu Üzerine”, Uluslararası Türk Dili ve Edebiyatı Kongresi, 27-28 Ağustos 2007, *Bildiriler*, C. 1., 2. bs., İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Yay., s.231-238
- KARAAĞAÇ, Günay (2011), *Türkçenin Söz Dizimi*, İstanbul: Kesit Yay., 3.bs.
- KARAHAN, Leylâ (2004), *Türkçede Söz Dizimi*, Ankara: Akçağ Yay., 7.bs., s.25
- KARAHAN, Leylâ (2011), “Yükleme (accusative) ve İlgi (genitive) Hâli Ekleri Üzerine Bazı Düşünceler”, *Türk Dili Üzerine İncelemeler*, Ankara: Akçağ Yay., s.211-218